

نقوش طبیعت گرایانه در تزیینات حرم مطهر حضرت معصومه^(س) در قم

سید محمد حسین رحمتی*

چکیده: در دوره قاجار تعامل پیش آمده بین فرهنگ غربی و ایرانی موجب نفوذ عناصر فرهنگی اروپایی در هنر ایران شد که در جنبه‌های مختلف قابل مشاهده است. معماری ایرانی با دستاوردهای بسیارش در طراحی فضا و آرایه‌های معماری نیز از این نفوذ مستثنی نیست. یکی از این عرصه‌ها را می‌توان در تزیینات معماری مشاهده کرد. تصاویر و نقوش بازنمایی شده در سنت‌های تصویری ایران و به خصوص در آرایه‌های معماری سنتی، به غیر از دوره‌هایی کوتاه و گذرا، جایگاهی نداشته است اما متناسب با سلیقه عمومی، نمونه‌هایی از آن به شکل قراردادی و یا کمی هماهنگ با نقوش سنتی در آثار معماری این دوره مورد استفاده قرار گرفته است. اماکن مذهبی از جمله زیارتگاه حضرت معصومه^(س) در قم یکی از بناهای مهم این دوره است و نمونه خوبی برای مطالعه این موضوع می‌باشد.

واژگان کلیدی: تزیین معماری، حرم مطهر حضرت معصومه^(س)، طبیعت گرای، قم، هنر قاجار

◆ مقدمه

تاریخ مختصر قم و حرم مطهر حضرت معصومه^(س)

قم در سال ۲۳ هجری قمری به دست سپاهیان مسلمان به فرماندهی ابوموسی اشعری فتح گردید اما مردم قم همچنان به آیین زردتشتی باقی بودند و جزیه می‌پرداختند. ورود اعراب اشعری و سکونت آنان در این شهر هفتاد سال بعد در سال ۹۴ هـ. ق. اتفاق افتاد. اعراب اشعری از شیعیان معتقد و ثابت قدم بودند و با خلیفه و عمال آن در کوفه اختلاف داشتند. وقتی این اختلاف بالا گرفت، کوفه را ترک و به سمت ایران مهاجرت کردند. بزرگ منطقه قم از آنان استقبال کرد و اعراب به خواسته او در ده مَمَّجان - یکی از روستاهای منطقه - مستقر شدند (قمی، ۱۳۷۸، ق، ۲۴۳).

اعراب اشعری و مردم بومی طرح دوستی ریخته و کم‌کم به اخلاق و صفات یکدیگر خو گرفتند. اشعری‌ها خود را قمی معرفی می‌کردند و به زبان فارسی سخن می‌گفتند و از طرف دیگر بسیاری از مردم قم به دین اسلام گرویدند و دوستدار اهل بیت علیهم السلام شدند. چندی نگذشت که تمامی اهالی قم به شیعی بودن و دوستی با اهل بیت شهرت یافتند.

شهرت قم در منابع جغرافیایی تألیف شده در قرن چهارم هجری قمری به دلیل داشتن گرایش مذهبی تشیع، برخلاف گرایش مذهبی سایر شهرهای اطراف بود (عرب، ۱۳۸۲، ۳).

در سال ۲۰۲ هـ. ق. حضرت فاطمه معصومه^(س) خواهر امام رضا^(ع)، وقتی برای دیدار با برادر خویش عازم خراسان بودند در شهر ساوه بیمار شدند و به دلیل شهرت مردم قم به دوستی با اهل بیت^(ع) همراه خادم خود به قم آمده و به دعوت موسی بن خزرج، یکی از بزرگان قم در خانه او ساکن شدند اما پس از ۱۷ روز به علت شدت بیماری رحلت فرمودند.

موسی بن خزرج به پاس حرمت فاطمه معصومه^(س)، باغ بابلان را محل دفن وی که بعدها به عنوان گورستان و خانه خویش را که محل سکونت ایشان پیش از مرگ بود، بعنوان مسجد وقف کرد. گورستان فوق به مرور، محل دفن بسیاری از بزرگان و به خصوص نوادگان ائمه معصومین گردید و در مرکزیت یافتن شهر قم و شهرت آن به عنوان پایگاه مذهب تشیع افزوده شد. گرد آمدن شیعیان منتقد حکومت مرکزی موجب شد که این شهر از اواسط قرن دوم هجری، نخستین

* عضو هیئت علمی دانشکده معماری و هنر دانشگاه کاشان.

- ۳- مدرسی طباطبایی، سیدحسین، قم نامه، کتابخانه آیت الله نجفی، قم ۱۳۶۴.
- ۴- فیض، عباس، گنجینه آثار قم، قم، ۱۳۵۵.
- ۶- سعیدنیا، احمد، قم، شهرهای ایران، به کوشش محمد یوسف کیانی، جهاد دانشگاهی، تهران، ۱۳۷۰، ج ۲.
- ۷- پاکباز، روئین، نقاشی ایران، نارستان، ۱۳۷۹.
- ۸- شریف زاده، سید عبدالمجید، دیوارنگاری در ایران، مؤسسه صندوق تعاون سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۸۱.
- ۹- شیلار، کن بای، نقاشی ایرانی، ترجمه: مهدی حسینی، تهران، دانشگاه هنر، ۱۳۷۸.

◆ کلیه تصاویر متن از نویسنده

۵- اضافه شدن و هماهنگ نمودن نقش مایه‌های جدید مثل پرندگان در نقوش اسلیمی، علم و کتل در نقش گلدانی و غیره نشان دهنده فهم درست هنرمندان از لزوم حفظ وحدت در ترکیب نقش مایه‌ها و توانایی معماران و طراحان نقوش حرم مطهر از مبانی و طراحی است.

◆ فهرست منابع

- ۱- قمی، حسن بن محمد بن حسن، کتاب قم، نوشته در سال ۳۷۸ هـ، ترجمه: فارسی، به کوشش سید جلال الدین تهرانی، ۱۳۱۳، تهران.
- ۲- عرب، کاظم، قم در آینه میراث، اداره میراث فرهنگی قم، قم، ۱۳۸۲.

A study of the designs of textiles in Seljuk and Ilkhanid dynast

Asal Zand davoodi

M.A. in Graphic design School of art and architecture, Islamic Azad University, Central branch

In the art of this country, design of textiles has rarely been the main focus of the society. Due to dramatic growth in imported overseas designs, elegant and well-born designs of our ancestors are disappearing. A main reason for this phenomenon can be the misconceptions and lack of knowledge about the great value of these designs. This research introduce the mentioned designs as well as their historic roots and also expresses how these designs have changed, remained or even disappeared through the ages. The main purpose of this fundamental - applied research is development of authentic art and culture of Persia in designs of textile and their usage in modern artistic phenomenon. Furthermore this research tries to gain comprehensive information on ancestors' design of textiles and believes that by a link through culture and art of the ancient Persia it is possible to renew old historic designs. In addition by understanding and presenting these designs we can pass through the ages.

Keywords: Seljuk, Ilkhanid, Designs of textile, Texture sand color of textile, Weaving centers (Textile factories)

Naturalistic design in decorations of The Maasoumeh shrine in Qom

Seyyed Mohammad Hussein Rahmati

Member of academic board of Kashan University

Cooperation between western and Iranian culture in Qajar era cause the affects of western culture on Iranian art that could see in different aspects. Iranian architecture with many works in interior design and decorations is not expected from these affect. One of these affects could see in architectural decorations. Pictures and designs have no place in Iranian visual traditions exceptionally in short periods. But some of those compatible with public taste used in traditional architectural decorations on this era. Religious places like Maasoumeh shrine in Qom is one of the most important buildings of this era and a good example for study on this issue.

Keywords: Architectural decorations, The holy Maasoumeh shrine, Naturalism, Qom, Qajar art